

СРЕДЊОВЕКОВНИ ГРАД МИЛЕШЕВАЦ, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЛОШКИХ ИСКОПАВАЊА 2025. ГОДИНЕ

Ирина Кајтез

Републички завод за заштиту споменика културе

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-1203-1946>

Тијана Пушица

Музеј у Пријепољу

e-mail: irina.kajtez@heritage.gov.rs

Оригинални научни рад

Примљено: 30. 4. 2026.

УДК: 904:623.1(497.11)''04/14''

Прихваћено: 28. 7. 2026.

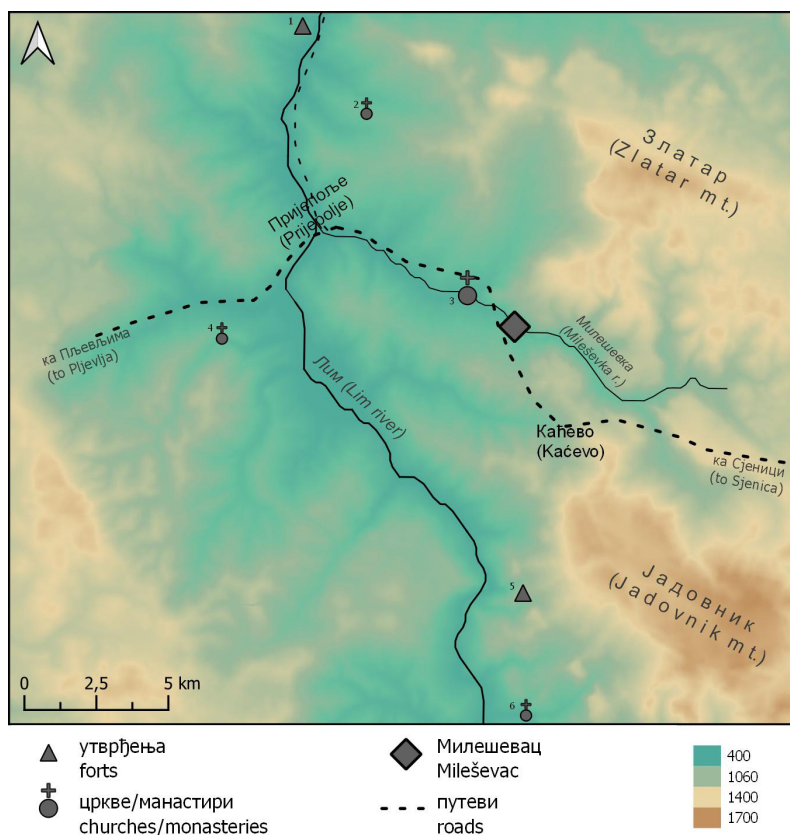
902.2(497.11)''2025''

Апстракт: Током 2025. године обављена су сондажна археолошка истраживања средњовековног града Милешеваца. Том приликом истраживањима је делимично обухваћен простор Горње града, део насеобинске целине утврђења одакле потиче и највећи део хронолошки осетљивог материјала, као и простор око улазне калнице. У Горњем граду су археолошки налази оскудни, док је у цитадели највероватније откривен део цитаерне. Насеобински налази дају нешто више хронолошких података према керамици која би се могла одредити у позни средњи век и ново доба. На улазној зони је дефинисано три степеника, мада је већи део овог простора остао неистражен.

Кључне речи: Милешевац, утврђење, средњи век, ново доба, средње Полимље

Милешевски крај обухвата широко подручје чију окосницу представља средње Полимље, простор од изразито повољног географског значаја. Захваљујући свом положају, ова област је представљала најкраћу и најпогоднију копнену везу између Медитерана и средње Европе, али и између западног дела Балканског полуострва и црноморског залеђа. Због таквог стратешког положаја, још од најранијих времена кроз овај простор пролазили су бројни важни путни правци. Они су током различитих историјских периода имали значајну улогу у друштвеном, економском и историјском развоју овог краја (Влаховић 2000, 7).

У непосредној близини Милешевца пролазио је значајан саобраћајни правац, део Дубровачког пута, који је повезивао Дубровник са унутрашњим деловима српских земаља и имао велики трговачки и економски значај још од античких времена (Петровић 2013, 270). Путни правац који је од Пријепоља водио ка Сјеници и Новом Пазару пролазио је уз Милешевац, што указује

Сл. 1. Непосредна околина Милешеваца: 1 – Ковин град, 2 – Црква у Дренови, 3 – Манастир Милешева, 4 – Манастир Пустинја, 5 – Водички град, 6 – Манастир Давидовица (карта: И. Кајтез)

Fig. 1. Immediate surroundings of Mileševac: 1 – fortress of Kovin Grad, 2 – Church in Drenova, 3 – Mileševa Monastery, 4 – Pustinja Monastery, 6 – fortress of Vodički Grad, 6 – Davidovica Monastery (map: I. Kajtez)

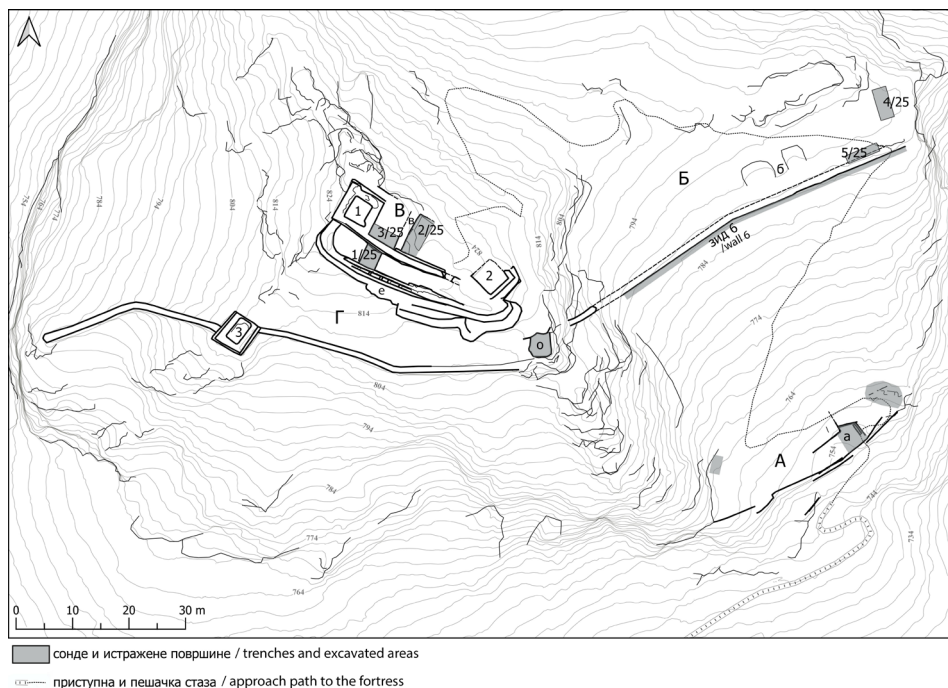
на његов важан стратешки положај и улогу у надзору комуникација (сл. 1). Данас је део ове средњовековне трасе сачуван од Беговог моста у селу Хисарцик, преко планинског превоја, у правцу села Каћево, у дужини од око шест километара (Бојовић 1985, 70, сл. 11; Томовић и Пушица 2009, 76–77).

Град са подграђем смештен је југоисточно од Пријепоља, на строј стени која се уздиже изнад улаза у клисуру реке Милешевке. Сачувани делови кула и зидина, које народ назива Јеринин град, налазе се узводно од манастира Милешеве, на левој обали реке, у засеоку Дуварине у оквиру села Хисарцик.

Средњовековни град Милешевац припадао је групи утврђења средњег Полимља која су крајем 14. и у првој половини 15. века била у поседу босанске властелинске породице Хранић-Косача (Ђорђевић 1980, 307). У писаним изворима први пут се помиње средином 15. века, у време херцега Стефана Косаче, под различитим називима: 1444. године као Милешевски кастел у области Црна Стена (Mileseuischi), 1448. као утврђење Милешевски (Milescheutsky), а 1454. као град Милешевски (Mileuschi), заједно са утврђењима и припадајућим добрима. Његова основна улога била је стратешка, контролисао је пут који води ка клисури, као и простор око манастира Милешеве. Од некадашњег подграђа данас су очувани само темељи објеката на мањој површини уз обалу реке Милешевке. Варош Милешева, позната и као Подградина са две махале, развила се у засеоку Дуварине, а помиње се у турском попису кадилука Пријеполје из 1572. године. Насеље је било смештено на падини између тврђаве и брдског села Хисарцик, изнад кога се уздизала стена са утврђењем (Томовић и Пушица 2009, 76; Чар Дрнда 1986, 113). У подграђу се налазила и црква Ружица са некрополом, делимично археолошки истражена, чија се изградња прелиминарно датије у 13. век (Гаврић 2011, 437). Време подизања утврђења није познато, док се хронолошко одређење цркве може индиректно везати и за подизање самог града у ранији период (Гаврић и Ковачевић 2013). Град је коначно пао под османску власт 1465. године, где мањи гарнизон остаје у њему до краја његовог трајања (Чар Дрнда 1986). У другој половини 19. века тврђава је у рушевинама, о чему сведочи Гиљфердинг (Гиљфердинг 1972, 265), а позната је и једна гравира објављена у *Српским илустрираним новинама* 1881. године која приказује напуштени Милешевац (Штампарија А. Пајевића 1881, 184).

Просторна структура утврђења

Милешевац спада у мала брдска утврђења заступљена посебно у западним српским земљама позног средњег века (Поповић 2004, 91). Како је конфигурација терена условила распоред бедема и целина утврђеног града, корисни простор је издељен на неколико мањих површина (сл. 2). Држећи се описа ранијих истраживача, називи просторних целина су у једној мери преузети према већ понуђеним поделама (Гаврић и Ковачевић 2013; Здравковић 1970, 25). На највишем делу стеновитог брега налази се Горњи град, који обухвата цитаделу са две куле (1 и 2) на самом врху, и нешто нижег простора са југозападне стране брањеног високом ескарпом. Горњи град је издуженог облика, дужине око 34 и ширине око 9 м, пружа се правцем северозапад–југоисток, а на крајевима затворен кулама. Ескарпа је поста-

Сл. 2. Основа Милешевца: А – улазна зона, Б – насеобински плато, В – Горњи град, Г – Доњи град, 1–3 – куле 1–3, а – степеници, б – објекти уочени у конфигурацији терена, в – попречни зид цитаделе, е – ескарпа, о – осматрачница (цртеж: И. Кајтез)

Fig. 2. Ground plan of the fortress of Mileševac: A – entrance zone, Б – habitation area, В – Upper Town, Г – Lower Town, 1–3 – towers 1–3, а – stairway, б – structures identified in the terrain configuration, в – partition wall of the citadel, е – escarpe, о – watchtower (drawing: I. Kajtez)

вљена паралелно са јужним зидом цитаделе, док је простор који затвара заједно њим ширине 3–3,5 м. Доњи град је на коти за око 15 м нижој, прати конфигурацију терена која се од дна ескарпе спушта ка југозападу и опасан је бредомом, у оквиру кога се налази кула 3. Након природног прекида бедема Доњег града у виду стенског одсека, који одваја описане сегменте утврђења од његовог источног дела, према североистоку се наставља линија бедема (зид 6). Ка североистоку од Горњег и Доњег града, а браћен бредомом (зид 6), налази се већи простор у виду мање или више заравњеног платоа, условно названог насеобински плато¹. На јужној и централној страни платоа, односно у зони кроз коју пролази савремена приступна стаза,

¹ На скици А. Дерока (1950, сл. 116) овај простор означен је као подграђе, међутим, аутори под подграђем посматрају простор изван тврђаве, на месту данашњег села Хисарцик са црквом Ружицом.

где је шумска вегетација најређа, у конфигурацији терена се могу уочити обриси објеката. Слична је ситуација и са северном страном платоа, мада је она зарасла у веома густу вегетацију, па је самим тим теже уочити топографију терена. На ранијим скицама, на појединим местима са северне стране платоа, уцртани су остаци зидова који на терену сада нису уочљиви, што је можда и последица густе вегетације (Дероко 1950, сл. 116). Последња целина на југоисточној страни утврђења, у његовом најнижем делу, односно при подножју брда на коме је подгнуто, налази се улазна зона са очуваним сегментима бедема. Осим поменутих елемената, са северозападне стране утврђења на стенском краку који се каскадно спушта према реци Милешевки видљиви су остаци неколико кула, које нису биле предмет овогодишњих истраживања. У северним литицама брда утврђеног града Милешевца налази се неколико пећина испосница.

Претходна истраживања

Прве кратке описе и теренске скице Милешевца израдиле су архитекте И. Здравковић и А. Дероко (Дероко, 1950. сл. 116; Здравковић, 1955; Здравковић, 1970, 25–28). У фокус научних истраживања Милешевац је доспео поново током седамдесетих година прошлог века у склопу пројекта Горње Подриње у доба Косача. Тада је утврђење поново технички снимљено. Како је у плану било извођење конзерваторских радова на појединим деловима утврђења, вршена су и мања сондажна археолошка истраживања (Bošković et al. 1974). Том приликом рашчишћене су куле 1–3 и простор цитаделе, а отворена је и једна сонда у Горњем граду између јужног зида цитаделе и ескарпе. Материјал пронађен приликом ових истраживања у великој мери карактерише значајна заступљеност гвоздених клинова, међу којима су и веома велики примерци. Осим тога, проналажени су делови војне опреме и оружја, као што су врхови веретона за самострел, врхови стрела, камена ђулад, делови плочастог оклопа, верижњаче, пушка кукача. Материјал је, без могућности прецизнијег хронолошкошког одређења, опредељен у време позног средњег века и почетка новог доба (Вукадин и Минић 1980, 308; Гаврић и Ковачевић 2013), а чува се у Музеју у Пријепољу. Радови на конзервацији обухватили су делове куле 1, јужног зида цитаделе и ескарпу. Овај подухват је подразумевао и одређена логистичка решења с обзиром на веома отежан прилаз и неприступачност већем делу утврђења. Једна од активности укључивала је и решчишћавање терена и преслагање обрушеног камена на гомиле у цитадели и у осталим зонама конзерваторских активности који се користио током радова.

У овом кратком прегледу треба напоменути и истраживања спроведена почетком 21. века у пећинама испосницама манастира Милешеве, смештеним на северним литицама брда под градом. У њима је дефинисано више фаза, са првом која одговара времену око подизања манастира Милешеве, док су позније фазе, одвојене слојем пожара из 14. века, биле савремене са животом утврђења током 15. и 16. века (Поповић и Поповић 2018).

Археолошка истраживања 2025. године

Повод за ископавања 2025. године била је иницијатива Туристичке организације Пријепоље за израду пројекта презентације и заштите утврђења. С тим у вези, археолошка истраживања била су усмерена на детаљнију анализу концепта простора утврђења и дефинисање стратиграфских фаза, како би се обезбедили нови подаци за израду пројекта. Приступило се сондажним ископавањима, а радило се на три сектора утврђења, на улазном сектору у подножју тврђаве, платоу на средини утврђења и Горњем граду².

Затечено стање на терену у Горњем граду и на улазној капији било је врло неповољно са логистичке стране. На готово читавом простору цитаделе и на делу простора између цитаделе и ескарпе затечене су гомиле камења, које су на неколико позиција пресложене током конзерваторских радова. Камен потиче са обрушених остатака кула и зидова и коришћен је за конзерваторске интервенције, док је вишак остављен за будуће радове. Приликом археолошких ископавања 2025. године није било могуће расклонити највећи део овог камена због скучености простора, као и потребе да се камен сачува за будуће конзерваторске радове. На улазном сектору у подножју утврђења, велике количине камена нагомилане су вероватно током претходних радова, а делимично је, због великог нагиба терена на овом простору, природно настао сипар од обрушеног камена из горњих делова утврђења.

Горњи њаг

У оквиру Горњег града истражене су три сонде (сл. 3). Прва сонда, 1/25, отворена је између јужног зида цитаделе и ескарпе, како би се утврдила стратиграфска слика, концепт простора и стање ескарпе са унутрашње стране. Сонда је постављена источно од куле 1, ширине 3 м а дужине западне ивице 3,3 м, односно источне 4 м, колико је износила ширина простора између ескарпе и зида цитаделе. На овом простору је седамдесетих година прошлог

² Истраживања је спровео Републички завод за заштиту споменика културе финансијским средствима Туристичке организације Пријепоље, а у сарадњи са Музејом у Пријепољу, под руководством И. Кајтез, и екипом коју су счињавале Т. Пушица и Ј. Трипковић.

Сл. 3. Горњи град у току ископавања са обележеним сондама (фото: И. Кајтез)

Fig. 3. Upper Town during the excavations with marked trenches (photo: I. Kajtez)

века такође отворена сонда чији положај у доступној документацији није прецизно одређен, али се у конфигурацији терена и према фотографијама са поменутих радова могао приближно лоцирати. Њена позиција била је нешто источније од сонде 1/25, ширине 2 м а дужине нешто веће од 3 м, односно растојања између ескарпе и зида цитаделе. Тада је уз јужни бедем цитаделе достигнута дубина од око 3 м, а уочава се присуство неколико слојева, од којих је горњи, најдебљи, рушевински слој. Међутим, приликом нових ископавања није потврђена таква стратиграфија. Стена на којој је фундиран јужни зид цитаделе јавља се на 1,7 м релативне дубине у северној половини сонде. Под стрмим нагибом стена се каскадно спушта ка југозападу, а њена конфигурација је испраћена до половине сонде. У јужној половини сонде ископавање је прекинуто на дубини од 2,8 м због опасности од обрушавања профила и ескарпе. Испод дебље наслаге шута, над стеном уз зид цитаделе констатован је веома танак културни слој од свега 5–10 цм, у коме је пронађена само једна лула (сл. 5, 1). Карактеристичан начин израде, украшавања и три утиснута печата распоређена у дну реципијента и на чибуку смештају ову лулу у крај 18. или 19. век (Robinson 1985, 165, 186, Pl. 56, C93). Са територије данашње Србије познато је неколико примерака лула исте радионице које потичу са Београдске тврђаве (Гачић 2011, кат. бр. 73–74, 76–77).

На очуваном круништу ескарпе у зони код сонде 1 према истоку, у дужини од 11 м уочени су почеци пет зубаца, констатованих и раније (Га-

врић и Ковачевић 2013), са шетном стазом ширине 0,6 м. У наставку бедема ка истоку, односно на делу ескарпе где се њена ширина повећава, зупци се више не уочавају. Ситуација није могла бити јасније дефинисана с обзиром на велику количину депонованог камена у овој зони. На најисточнијем делу круништа ескарпе који је могао бити зачишћен, пронађене су три плочице сегментарног оклопа у положају у коме су биле постављене на оклопу, тако што су биле делимично преклопљене једна преко друге.

Простор између северног и јужног зида цитаделе истражен је сондом (сонда 2/25) постављеном уз источно лице преградног зида у ширини од 3 м. Ископавање ове сонде било је делимично ревизионог карактера, с обзиром на то да се у овом делу цитаделе седамдесетих година ископавало приликом конзерваторских радова, али потпуна документација није доступна. Сасвим је сигурно да је одређена количина земље ископана на средишњем делу цитаделе, источно од преградног зида, како би се направио простор за слагање веће количине камена рушевинског карактера, који је сакупљен и коришћен приликом конзервације. У источној половини сонде је, након уклањања дела депонованог камена, испод тањег слоја земље са карактеристикама шута, констатована малтерна површина неједнаке дебљине нанета на заравњену стену. У западном делу сонде, уз источно лице преградног зида дошло се до стене на којој је зид фундиран (кота 833,47). И међу стенским изданицима уз сам зид, који су само у мањој мери модификовани, наишло се на мању малтерну површину код северозападног угла сонде. У овом углу утврђен је спој преградног зида и северног зида цитаделе. Северни зид цитаделе, као и преградни зид, назначени су на Дероковим, Здравковићевим и Ковачевићевим плановима. Данас је на терену од северног зида цитаделе остао видљив само његов део северно од куле 1, и спој са преградним зидом (сл. 4). У јужном делу сонде јавља се стенски изданак, који се под великим нагибом, готово вертикално издиже изнад остатка сонде а у њему су уочени трагови клесања и заравњивања. На јужном делу стене, која је на овом месту заравњена, у југозападном углу који заклапају преградни и јужни зид цитаделе, уочена је још једна мања малтерна површине од око 2 квадратна метра. Овај простор је за око 2,5 м виши од северног дела сонде (кота 835,47).

Друга сонда у цитадели (сонда 3/25) постављена је у оквиру издвојеног простора уз кулу 1, која представља бранич кулу утврђења. Овај простор омеђен је зидом куле 1 са запада, јужним и северним зидом цитаделе и преградним зидом са истока, површине око 5 x 7,8 м. Сонда је отворена са западне стране преградног зида, уз јужни зид цитаделе, до куле 1, у ширини од 2 м.

Сл. 4. Северозападни део цитаделе: А. 1 – очувани сегмент северног зида цитаделе, 2 – сонда 2/25, 3 – сонда 3/25, 4 – кула 1, Б. северни део сонде 2/25 са видљивим углом северног и попречног зида цитаделе (фото: И. Кајтез)

Fig. 4. North-western part of the citadel: 1 – preserved segment of the northern wall of the citadel, 2 – trench 2/25, 3 – trench 3/25, tower 1, Б. northern part of trench 2/25 with the visible corner of the northern and partition wall of the citadel (photo: I. Kajtez)

Приликом отварања ове сонде констатовано је да је преградни зид прислоњен уз јужни зид цитаделе. Након дебљег слоја шута (0,7–1 м), у сонди се наишло на слој запечене и аморфне сиге. Након откривања слоја сиге на целој површини сонде, ископавање је настављено само у источној половини сонде. Испод слоја са сигом дебљине око 20 цм налазио се тањи слој земље са карактеристикама шута. У њему је констатовано доста мањих гвоздених

клинова, гаражи и фрагмената нагорелих греда. Испод овог слоја јавила се површина веома компактане зеленкасто-црвене глине (кота 835,85). У северо-западном углу источне половине сонде, у нивоу појављивања глиновитог слоја, констатована је концентрација ломљеног камена. Камен је сложен у правилној форми, пружа се правцем запад–североисток у виду кружне линије, и њиме је запуњено удубљење у глиненој подлози. С обзиром на положај ограђеног простора уз бранич кулу, као и на присуство глиновитог слоја са удубљењем већих димензија, може се претпоставити да се на овом простору налази цистерна са филтер-бунаром. Цистерне са филтер-бунарима уз бранич куле, и у оквиру ужег простора цитатела, јављају се као чест елемент српских средњовековних утврђења, али и појединих манастира (Поповић 2004, 86; Симић 2010, 70), док су готово неизоставан елемент у утврђењима позног средњег века у Босни и Херцеговини (Ратковић 2003–2004, 198). Само неки од примера у оквиру граница данашње Србије срећу се на Магличу, Ужичком граду, Вршачком замку, Врдничкој кули, Сокограду код Сокобање, непосредно уз бранич кулу, док се у Марковом калу, Кознику, Хисару у Прокупљу, Звечану, Новом Брду налазе у ужем кругу горњег града (Брмболић 2009, 52–55; Бунарџић 2014, 100–101; Здравковић 1970, 89–90; Кузмановић-Цветковић 1999, 184–185; Максимовић и Паламаревих 1987, 143; Mladenović et al. 2026, 2; Поповић 2004, 53; Popović 2012; Поповић и Симић 2020, 165–169; Симић 2010, 87; Findrik 1970/1, 141). Податке о водоснабдевању Милешевца током турског периода доноси и Челебија, у чијем се запису говори о подземном водоводу „којим се потајно доводи вода из ријеке” (Čelebija 1957, 159). На тренутном нивоу истражености није могуће потврдити овај опис, мада као потенцијални додатни извор воде не треба занемарити пећински систем испосница у којима се налази извор воде, тзв. Савина вода (Поповић и Поповић 2018), док везу испосница са утврђењем тек треба размотрити у будућим истраживањима.

За сада остаје нејасна функција „испуста” који се јавља дуж унутрашњег лица јужног зида цитаделе, а конзервиран је седамдесетих година. На Дероковој скици је овај елемент означен као степениште, које је, с обзиром на конфигурацију терена која је у паду од запада ка истоку, заиста могло постојати на овом месту. Због недостатка прецизније скице, фотографије или описа постојећег стања пре конзервације, функционални аспект оваквог конзерваторског решења не може се поуздано тумачити. Конзерваторски радови обухватили су круну јужног зида цитаделе заједно са испустом. Том приликом је конзервацијом испуста делимично прекривено и очувано круниште преградног зида, чија ширина у време конзерваторских

радова највероватније није у потпуности откривена. На основу истраживања сонде 3 се показало да преградни зид налаже преко ужег испуста (ширине 15–35 цм) у јужном зиду цитаделе, који се након 1 м у сонди 3 завршава. Постоји могућност и да је у питању старија фаза утврђења, с обзиром на то да је ширина овог испуста превише уска за функцију шетне стазе, а нема индиција за постојање дрвених елемената који би је проиширили. Јужни зид цитаделе заједно са испустом је прекинут на 15,4 м гледано од источног угла куле 1, а остатак зида, и његов однос са кулом 2 на терену није могуће сагледати. У оквиру овогодишњих истраживања, овај сегмент цитаделе није био обухваћен ископавањима.

Насеобински њлајџо

Насеобински део утврђења налазио се на, хипсометријски посматрано, његовом средишњем делу. То је већа површина чији се један сегмент, захваљујући одсуству растиња, може боље сагледати, и представља релативно раван плато благо нагнут ка југу. Видљиви део платоа налази се са јужне стране стенског гребена на коме се утврђење налази, јужно од садашње приступне стазе, оквирно површине око 1500 м². Заравњене површине и мањи платои видљиви су и северно и северозападно од стазе, а прекривени су густим растињем, тако да није могуће установити површину коју заузима овај део насеобинског простора. На Дероковој и Здравковићевој скици, у северном делу насеобинске зоне, уцртан је део зида правца пружања исток–запад, паралелан са северним зидом цитаделе, који за сада није уочен на терену. На платоу са јужне, као и на мањим заравнима са северне стране уочавају се остаци већег броја објеката, који су, једним делом, инкорпорирани у модификоване стене. Обликовање стена је присутно на читавом утврђењу, што је карактеристично за типове тврђава каквим припада Милешевац, где је природно окружење коришћено, прилагођено и инкорпорирано у највећој могућој мери са грађевинским потребама.

На источном крају платоа отворене су две сонде. Сонда 4/25 отворена је на самој ивици стенског одсека на најисточнијем делу платоа. Простор на коме је сонда отворена веома је раван и очигледно вештачки обликован. Непосредно испод танког површинског слоја земље са бусењем веома густе траве наишло се на површину гореле глине, интерпретирану као подницу, која је нанета на заравњену стену.

При источном крају зида 6 постављена је сонда 5/25, димензија 6 x 1, 5 м, оријентисана правцем пружања зида и захватила је његово очувано круниште. Након уклањања површинског слоја са налазима керами-

ке, издвојен је слој мрке, растресите земље са археолошким материјалом (керамика, клинови, животињске кости), у оквиру кога су локално уочени трагови горења и лепа. Испод овог, на релативној дубини око 40 цм, регистрован је слој који се може довести у везу са урушеним структурама, док су у профилима уочени остаци горења и крупније камење. Стратиграфски однос слојева указује на постојање најмање две фазе активности уз зид 6: млађи, секундарно депонован слој, настао акумулацијом материјала и могућим траговима боравка или активности, и старији, компактнији слој, који се може повезати са грађевинским или нивелационим радовима у функцији бедема, односно са фазом његове употребе или обнове.

Такође, испраћена је и траса бедема – зида 6, који са јужне и југоисточне стране стране опасује плато. Овај бедем био је само делимично видљив седамдесетих година прошлог века, док је, скоро у пуној дужини уцртан на скицама Дерока и Здравковића. Траса бедема, односно његово јужно лице је током ископавања испраћено у готово целој дужини, док је његова доња зона испитана са неколико ровова, у којима се потврдио уобичајени начин фундаирања на стени. На источном крају завршава се над литицом која се окомито спушта са источне стране утврђења. Од ове тачке зид се пружа правцем према југозападу у дужини од 33,16 м, где се ломи нешто више према југу у дужини од 23,4 м. Након крајње западне тачке до које је зид испраћен јавља се стена, а терен се нагло уздиже. Од крајње истражене тачке на удаљености од 5,4 м, а на коти вишој за 6,5 м остао је очуван наставак бедема који се пружа правцем ка југоистоку у дужини од 5,5 м и спаја се са стенским одсеком који се налази испод Горњег града. Укупна дужина овог бедема износи 67,4 м, а затвара, као што је речено, читаву површину платоа с јужне стране. Улаз у насеобински део на зиду 6 није уочен, док је висина самог зида неравномерно очувана, до 1,5 м.

Осмајџрачница

Као што је поменуто, доња линија бедема опасује како насеобински део утврђења, тако и Доњи град. Кула 3 једина је кула на овој линији, чији је континуитет прекинут у једној тачки, у потпуности природно брањеној, у виду стенског одсека. Налази се на простору на коме стаза из Горњег града улази у доњи брањени простор, готово на половини дужине бедемске линије. На овом месту уочена је омања заравњена стенска површина неправилно правоугаоног облика површине око 14 м² (сл. 5). Природна конфигурација терена је искоришћена у највећој мери, тако да је површина омеђена засеченом стеном са северне и делимично са западне стране. Између два стенска

Сл. 5. Основа и пресек осматрачнице и њен положај у оквиру утврђења (цртеж и фото: И. Кајтез)
Fig. 5. Ground plan and section of the watchtower within the fortification complex (drawing and photo: I. Kajtez)

изданка на западној страни површине, уочен је зид рађен од ломљеног камена и сиге везаних кречним малтером, који се очувао у висини од једног до два реда камена. Неједнаке је ширине, у најширем делу је 0,7 а у најужем 0,2 м. У северозападном углу површине такође се уочава клесање стене, као и стрмија „рампа” преко које је могућ успон на ову површину. На целој површини налазила се подница од веома лоше очуваног малтера. Са ове површине је простор капије, односно улазног дела у југоисточном делу утврђења у потпуности сагледив, као и прилазни пут и део подграђа непосредно уз југоисточну страну утврђења. С обзиром на величину простора и елементе као што су исклесане стене и тањи зид који надомешћује недостатак природно брањеног простора, не може се говорити о остатку куле. Уместо тога, претпоставља се да се на овом простору налазила омања осматрачница, која би већим делом била израђена од дрвета. На малтерној површини у веома танком површинском слоју пронађен је један куршум и кремено кресиво.

Улазна зона

Улазна зона се налази најнижој тачки у југоисточном делу стенског масива, до које се стиже стазом поплочаном каменом током претходних година. У старијој литератури помиње се калдрмисани пут који је водио до улаза у град (Здравковић 1970, 28). Улазни део брањен је бедемом саграђеним на стени који прати њену конфигурацију и у потпуности затвара приступачни део овог простора. Бедем је дужине око 31 м, а пружа се правцем југозапад–североисток пратећи природну конфигурацију стенских одсека. Простор на месту саме капије је девастиран, као што је то био случај и у време првих истраживача (Здравковић 1955), а преко тог места допире крај сипара који се пружа неколико десетина метара уз литицу. Улазну зону одликује доста стрм терен, као и велика количина камена који је попримио одлике сипара. У конфигурацији терена могу се препознати обриси појединих зидова, док су стенски изданци модификовани и клесани, а понегде се уочавају и остаци зидова фундирани на њој. Улазни део није у потпуности одређен током овогодишњих ископавања. Сагледан је само његов мали део, а са дефинисањем се започело од угла једног зида који је био видљив на површини. У питању је подзид правца исток–запад, релативно паралелан са спољашњим бедемом, на 4 до 5 м растојања од њега. Између зида и бедема, управно на њих, током ове кампање дефинисана су три степеника (сл. 6). Сасвим је извесно да се степениште пружа све до улазне капије, међутим, у току ове кампање није било могуће наставити истраживање у том правцу док се претходно не расклони сипар и камен одложи на безбедно место. Такође, за сада није де-

Сл. 6. Степениште у улазној зони (фото: Ј. Трипковић)

Fig. 6. Staircase in the entrance zone (photo: J. Tripković)

финисано ни докле се степениште пружа даље ка унутрашњости утврђења. Поменути подзид се наслања на други зид у правцу југозапада и вероватно припада неком објекту. Гавира с краја 19. века која приказује град Милешевац (Штампарија А. Пајевића 1881, 184) у улазној зони има уцртан бедем у коме се назире улаз, а у оквиру кога је једна мања кула наткривена четворостивним кровом. За сада остаци куле нису уочени, мада је на читавој улазној зони, као што је поменуто, евидентно постојање објеката који су засновани на исклесаним и заравњеним стенама.

Покретни археолошки материјал карактерише највећим делом грнчарија, затим предмети наоружања, а у сасвим малом броју ситни предмети различите намене. У горњем граду готово да није било покретних налаза. Не тако бројан керамички материјал потиче у највећем делу са насеобинског простора. Углавном су у питању лонци, вршници, црепуље, лонци-ћупови и у нешто мањој мери зделе, крчази и један поклопац (ТI). Осим кухињске и трпезне, проналажени су и фрагменти техничке керамике, пећњака. Одређена количина грнчарије насеобинског хоризонта веома је горела. Лонце у највећој мери карактерише једноставан тип благо разгнутаг обода какав се среће на свим средњовековним налазиштима, а ови облици

настављају да живе и у наредним периодима (ТI, 6–7). Лонце-ћупове одликују нешто веће димензије суда и пластична аплицирана ребра троугаоне профилације. Вршници показују већу типолошку варијабилност, а у оквирима облика позног средњег века, и нешто каснијих варијанти, док су црепуље калотасте или коничне, махом једноличне израде (ТI, 9–10, 14). Дугметасти поклопац карактерише орнамент урезаних валовница како на спољашњој тако и на унутрашњој површини (ТI, 1). На дршци су видљиве две перфорације, једна у потпуности пролази кроз масу дршке, док је друга започета са унутрашње стране дршке. Овакав тип поклопаца са дугметастом дршком среће се кроз средњи век и са мало измена јавља се и током 16–17. века (Bikić 2003, 60; Minić i Vukadin 2007, 65, Сл. 44/1). Зделе и крчази су заступљени у нешто мањем броју. Зделе махом припадају керамичком репертоару 16–17. века, а у питању су калотасте и биконичне зделе (ТI, 12–13). Занимљив је примерак крчага готово вретикалног тролисног изливника у виду кљуна са „пречком” помоћу које је спојен са вратом суда (ТI, 5). Познат је из материјала са Ђурђевих ступова, где је хронолошки опредељен у 14–15. век (Зечевић и Радичевић 2001, 51, 58, сл. 15/4), а неколико примерака потиче и са оближњег Трговишта. Пронађено је и неколико фрагмената посуда украшених у зграфито техници, са мотивом розете у кружници (ТI, 11), честог орнамента на крчазима и бокалима позног средњег века. Најближе аналогije се срећу у манастиру Милешеви (Кандић et al. 1995, кат бр. 7) као и у оближњој Рашкој области у Ђурђевим ступовима, Сопоћанима, Градцу, Новој Павлици (Зечевић и Радичевић 2001, 58, сл. 20/1, 23–25, Јуришић 1983, таб. V).

Као значајан налаз грнчарије насеобинског платоа нарочито се истиче фрагментовани тањир италијанске мајолике (ТI, 3). Од орнамента су очуване тиркизноплаве бордуре, део флоралног елемента и шрафура слика на жутом бојом. Према начину декорисања и коришћеним бојама, може се претпоставити да је реч о готичко-флоралном стилу, који се одликује богатим стилизованим флоралним мотивима и шрафурама, интензивним колоритом којим преовладава кобалтноплава, топложута и у мањој мери зелена и остале боје, а јавља се крајем 15. и током 16. века (Watson 1986, 21). Налаз из Милешевца доприноси потпунијем сагледавању шире дистрибуције овог типа керамике у региону Полимља. Наиме, слични налази забележени су и на оближњим локалитетима. У манастиру Милешеви пронађено је неколико бокала италијанске мајолике датованих од 15. века (Кандић et al. 1995, 14, кат бр. 56–60), док из манастира Давидовица потиче један бокал украшен у готичко-флоралном стилу (Bikić 2005, 205, Fig. 8/4).

Сл. 7. Лула пронађена у сонди 1/25 и калуп са насеобинског платоа (фото: И. Кајтез)

Fig. 7. Pipe from trench 1/25 and casting mould from the settlement plateau (photo: I. Kajtez)

Из насеобинског хоризонта потиче и неколико ситних предмета различите намене. Пронађено је неколико коштаних предмета и полуфабриката, док је неколико фрагмената стаклених наруквица пронађено на површини као еродирани материјал на простору између насеобинског платоа и улазног дела. Такође, издваја се и мањи калуп са два лица израђен од веома финог и ситнозрног камена, односно његова једна половина (слика 7, 2). На једном лицу се налазе два полукружна удубљења са одвојеним уливницима, у којима се изливала сферична дугмад. Једна половина негатива дугмета издељена је на шест сегмената. У сваком сегменту се налазе по два кружна испупчења, као и једно веће испупчење на дну. Друга половина негатива дугмета је неукрашена, осим испупчења, или мањег отвора на самом дну. Уливници се налазе са обе стране тако да је свака калота имала свој уливник. На другом лицу калупа налази се веома плитко квадратно удубљење за изливање танких малих плочастих апликација. Негатив плочице је димензија 0,8 x 0,8 cm, са девет перфорација. Са бочних страна калупа при врху и дну, видљива су оштећења/удубљења настала приликом коришћења калупа, при спајању две половине калупа које су биле учвршћене жицом или неким другим материјалом који је оставио трагове на калупу. Калупи за изливање украсних предмета нису чест налаз, док су два слична калупа, један од камена а други од опеке, позната из Сталаћа (Minić i Vukadin 2007, сл. 90/9, 10,

144–145). Из Студенице потиче један калуп за изливање ситних лоптастих гранула израђен од опеке, који се, према слоју у коме је нађен, датује у 18. век (Поповић 2015, 220, Сл. 138). Калупи за ливење калотасте дугмади израђени од камена откривени су и у оквиру комплекса Митрополије у доњем граду Београдске тврђаве, где су датовани у 17. век (Поповић и Бикић 2004, 165, кат. бр. 448–450).

Материјал прикупљен из површинског слоја улазног сектора утврђења карактерише познија керамика, фрагменти лула, уломци пећњака и једног свећњака. Пећњаке одликује хоризонтално проширени ужлебљени обод са горње стране и конично тело са ребром по средини, жуто или зелено глађосано, док је свећњак калотасте окапнице, која је уједно и стопа, са жлебом испод обода са спољне стране, зеленоглеђосан (ТI, 4–5) (Bikić 2003, 86, Тip XV/2). На степеницима су пронађени и једна бронзана пафта и сребрни новчић. Готово идентичне пафте пронађене су на Београдској тврђави, датоване у последње деценије 17. века (Поповић 1986, 188, сл. 7), у комплексу Митрополије у доњем граду Београдске тврђаве нешто већи примерак је датован од краја 16. до краја 17. века (Поповић и Бикић 2004, кат. бр. 231) као и у Манастиру Св. Николе у Куршумлији, чије је датовање постављено у нешто шири временски распон (Зечевић 2013, 249–250, Т. XLIII/11). Сличан примерак потиче и из збирке Народног музеја у Ужицу, опредељен у период 17–18. века (Ђурић и Кековић 1989, кат. бр. 187). Према условима налаза, пафту и новчић са Милешевца треба сместити у позније епохе, од 17. века и млађе. Овом позном материјалу би требало додати и порцеланску зделицу са траком флоралног орнамента изведеног на средини трбуха, веома благо урезаног на површини суда са спољне стране и једва видљивим траговима црвене боје (ТI, 2). На новчићу се уочава за сада слабо читљива султанска тугра те он још увек није идентификован.

Напоследку, од наоружања пронађеног током кампање 2025. треба поменути десет плочица сегментарног оклопа. Од укупног броја, осам је нађено у зони Горњег града, од чега три плочице у оригиналном положају. Остале плочице налажене су у површинским сипарним слојевима на површини од бедема под насеобинским платоом до улазног дела у подножју. Плочице су правоугаоног облика, израђене од гвожђа, димензија између 8,4 x 6,4 до 11,1 x 7,1 cm, са очуваним закивцима, са по 2 или 3 закивка на свакој. На једној од плочица један од закивака је био од бронзе, док су остали од гвожђа. Плочице оклопа проналажене су и приликом претходних истраживања (Вукадин и Минић 1980, 308; Гаврић и Ковачевић 2013). Плочице које припадају истом типу оклопа проналажене су у Сталаћу, Магличу, Мар-

ковом калу, Крушевцу, Новом Брду, Ужичком граду (Максимовић и Паламаревић 1987, 152, Т XII – 1; Minić i Vukadin 2007, 122–124; Popović 2012, 178, сл. 121; Поповић 2004, 54; Поповић и Симић 2020, 85). У питању су сегменти оклопа у италијанској номенклатури познатог као кораћа/кораца (*coraccia, coraza*), односно бригандин. И бригандин и кораћа представљају тип сегментарног оклопа израђеног из плоча различитих облика и величина. Кораћа би представљала ранију варијанту са плочама већих димензија, док би бригандин био познија верзија са мањим плочама.³ С обзиром на непоуздан контекст свих налаза плочица, хронолошки се, према датовању ових оклопа, могу семестити у шири временски оквир 13–15. века (Vignola 2018; Minić i Vukadin 2007, 122–123).

На основу археолошких истраживања 2025. године расветљени су поједини сегменти утврђења који раније нису били познати. То се најпре односи на просторни концепт цитаделе, где је највероватније пронађен део цистерне у простору непосредно уз бранич кулу, на површини која је од источног дела цитаделе одвојена преградним зидом. С друге стране зида, констатоване су малтерне поднице, које указују на постојање затвореног простора у оквиру цитаделе. Важно је напоменути да је оригинални ниво бедема у Горњем граду, односно ескарпе остао очуван на сегменту где су уочени почеци зубаца. На основу података добијених приликом ових истраживања, просторне целине Горњег града није могуће прецизније хронолошки одредити. У насеобинском сектору се по материјалу издваја хоризонт позносредњовековног и османског периода. По веома горелој керамици, која већим делом потиче из горњег нивоа сонде 5/25, као и уз спољно лице бедема – зида 6, може се претпоставити да потичу из времена неког од сукоба из познијих фаза утврђења током османске доминације. Међутим, како је истражена веома мала површина у оквиру насеобинске зоне, на овом нивоу истражености се не може дати конкретнији закључак о фазама насеобинског хоризонта. Од нових просторних целина констатована је тзв. осматрачница смештена на мањем стенском платоу на месту прекида линије бедема која опасује Доњи град и насеобински плато, са које се у потпуности сагледава како улазна зона тако и један део подграђа. У улазној зони је установљено да је прилаз граду био преко степеника, од којих су за сада откривена три, и

³ У италијанској номенклатури бригандин се користи као синоним за корацину (*corazina*), деминутив од кораће, због величине плоча (Vignola 2018, 132, 136), док је у средњоевропском контексту и у широј зони Балкана термин бригандин уобичајенији и за оклопе са већим плочицама (Dyachkov 2011; Rabyanov and Petrunov 2021).

није утврђено њихово даље простирање, што треба да буде фокус наредних истраживања. Хронолошки најмлађи материјал потиче са улазне зоне и могао би се сместити у период од 17. века и позније.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Bikić, V.** 2003. *Gradska keramika Beograda (16–17. vek)*. Beograd: Arheološki institut.
- Bikić, V.** 2005. Venetian influences in the Eastern Adriatic hinterland. In: *The heritage of the Serenissima – The presentation of the architectural and archaeological remains of the Venetian Republic, Proceedings of the international conference (Izola – Venezia, 4–9. 11. 2005)*, eds. M. Guštin, S. Gelichi and K. Spindler, 201–210. Koper: Annales Meditteranea.
- Bošković, Đ., Minić, D. i Kovačević, M.** 1974. Gornje Podrinje u doba Kosača. *Arheološki pregled* 16: 154–156.
- Бојовић, Д.** 1985. Археолошка рекогносцирања ближе околине манастира Милешева. *Гласник друштва конзерватора* 9: 66–71.
- Брмболић, М.** 2009. *Вршачки замак*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Бунарџић, Р.** 2014. Врднички замак. *Саопштења XLVI*: 85–105.
- Vignola, M.** 2018. Lamerie, Coraze, Corazine: coats of plates in Italian archival sources and excavations (13th -15th centuries). *Acta Militaria Mediaevalia* XIV: 131–152.
- Влаховић, П.** 2000. Значај Милешевског краја за археолошка и антрополошка истраживања. *Милешевски записи* 4: 7–17.
- Вукадин, О. и Минић, Д.** 1980. Милешевац. *Рашка баштина* 2, ур. Р. Станић, 307–308. Краљево: Завод за заштиту споменика културе.
- Гаврић, Г.** 2011. Црква Ружица подно Милешевца и Пуста црква у Селашници. Прилог проучавању археолошке баштине средњег Полимља. *Ђурђеви скупови и Будимљанска епархија*, ур. М. Радујко, 429–445. Беране–Београд: Службени гласник.
- Гаврић, Г. и Ковачевић, М.** 2013. Милешевац и црква Ружица – археолошка и архитектонска истраживања, *Међународни научни скуп Осам векова Милешеве*, зборник радова I, ур. П. Влаховић, С. Терзић, Р. Радић, Г. Јовановић, З. Бојовић, С. Пејић, М. Бунарџић, Р. Ракић, 277–293. Пријеполје: Епархија Милешевска.
- Гачић, Д.** 2011. *Луле из музејских збирки Србије*, каталог изложбе. Нови Сад: Музеј града Новог Сада.
- Гилфердинг, А.** 1972. *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*. Сарајево.
- Дероко, А.** 1950. *Средњовековни прагови у Србији, Црној Гори и Македонији*. Београд.
- Dyachkov, S.** 2011. The 15th Century Brigandine of a Crossbowman from the Genoese Fortress of Cembalo. *Acta Militaria Mediaevalia* VII: 175–190.
- Ђурић, Ј. и Кековић, М.** 1989. *Накит и кићење из збирки Завичајног музеја Титово Ужице*. Титово Ужице.

Zdravković, I. 1955. Kratki terenski podaci o našim gradovima. *Vesnik vojnog muzeja* 2: 181–189.

Здравковић, И. 1970. *Средњовековни градови у Србији*. Београд.

Зечевић, Е. 2013. *Немањине цркве у Тојлици у светлу археолошких истраживања*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду.

Зечевић, Е. и Радичевић, Д. 2001. Керамика Ђурђевих Ступова. *Новојазарски зборник* 25: 23–68.

Јуришић, А. 1983. *Моћив волуће и розеће са ужеј подручја средњовековне Рашке*, *Саопштења* XV: 181–194

Кандић, О., Минић, Д. и Пејовић, Е. 1995. Каталог, у: *Манастир Милешева, истраживање и обнова*, ур. Р. Станић, 25–30. Београд–Пријепоље.

Кузмановић-Цветковић, Ј. 1999. Средњовековно утврђење у Прокупљу. *Прокупље у праисторији, антици и средњем веку*. Баштина, шеста књига, ур. М. Васић и Д. Маринковић, 179–194. Београд: Археолошки институт, Прокупље: Музеј Топлице.

Максимовић, Д. и Паламаревић, О. 1987. Марково кале код Враћа, преглед истраживачких радова. *Врањски иласник*, Књ. XX: 141–167.

Minić, D. i Vukadin, O. 2007. *Srednjovekovni Stalać*. Beograd: Arheološki institut, Zavod za zaštitu spomenika kulture Kraljevo.

Mladenović, T., Mladenović, M. and Bulić, D. 2026. The Koznik fortress menu: archaeozoological insights into the diet during the late medieval and early modern periods. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 72.

Petrović, V. 2013. Terrestrial Communications in the Late Antiquity and the Early Middle Ages in the Western Part of the Balkan Peninsula, *The World of the Slavs: Studies of the East, West and South Slavs: Civitas, Oppidas, Villas and Archeological Evidence (7th to 11th Centuries AD)*, ур. Т. Живковић, Д. Crnčević, Д. Bulić, V. Petrović, I. Cvijanović, В. Radovanović, 235–287. Београд.

Поповић, М. 1986. Нови резултати истраживања приобалних утврђења Београдске тврђаве. *Саопштења* XVIII: 181–188.

Поповић, М. 2004. *Ужички праг*. Ужице.

Роровић, М. 2012. *Maglički zamak*. Beograd: Arheološki institut.

Поповић, М. 2015. *Манастир Ситуденица, археолошка открића*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, Археолошки институт.

Поповић, Д. и Поповић, М. 2018. Испоснице манастира Милешева. *Саопштења* L: 9–32.

Поповић, М. и Бикић, В. 2004. *Комплекс средњовековне митрополије у Београду*. Београд: Археолошки институт.

Поповић, М. и Симић, Г. 2020. *Утврђења средњовековног града Новог Брда*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, студије и монографије 20.

Ратковић, А. 2003–2004. Водоснабдијевање средњовековних утврђења у Босни и Херцеговини. *Саопштења* XXXV–XXXVI: 189–200.

Rabyanov, D. and Petrunov, F. 2021. An Element of a Plate Armour from the Medieval Town of Lyutitsa. *Proceedings of the National Museum of History* Vol. XXXIII: 297–314.

- Robinson, R.** 1985. Tobacco Pipes of Corinth and of the Athenian Agora. *Hesperia*, Vol. 54, Issue 2: 149–203.
- Симић, Г.** 2010. *Донжон куле у фортификацији средњовековних градова*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Спасић, Д.** 1996. Средњовековни утврђени градови средњег Полимља. *Милешевски записи* 2: 35–70.
- Томовић, Г. и Пушица, С.** 2009. Средњовековне путне станице и коначишта у Полимљу. *Милешевски записи* 8: 69–97.
- Findrik, R.** 1970/1971. Istraživački i konzervatorski radovi na Soko Gradu. *Zbornik za štite spomenika kulture XX/XXI*: 133–146.
- Чар-Дрнда, Х.** 1986. Прилог проучавању прошлости града Милешевца. *Сеоски дани Срећена Вукосављевића* XI: 111–117.
- Čelebija, E.** 1957. *Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama II*. Sarajevo: Svjetlost.
- Штампарија А. Пајевића** 1881. Српске илустроване новине: за забаву, поуку, уметност и књижевност, број 12, година I, 31. децембар 1881, Нови Сад.
- Watson, W.** 1986. *Italian Renaissance Maiolica from the William A. Clark Collection*. The University of Michigan, Scala Books.

Гласник Српског археолошког друштва је доступан у отвореном приступу.

Чланци се могу бесплатно преузети са сајта часописа и користити у складу са лиценцом

Creative Commons – Ауторство-Некомерцијално-Без прерада 4.0

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Journal of the Serbian Archaeological Society is an Open Access Journal.

All articles can be downloaded free of charge and used in accordance with the licence

Creative Commons – Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Irina Kajtez

Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia, Belgrade

Tijana Pušica

Museum in Prijepolje

PRELIMINARY RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE MEDIEVAL FORTRESS OF MILEŠEVAC IN 2025

Keywords: *Mileševac, fortress, Middle Ages, modern period, Middle Lim valley*

The fortress of Mileševac is located in the vicinity of the town of Prijepolje and Mileševa Monastery, placed on a steep rock above the river at the entrance into the gorge of the river Mileševka. It is part to the group of fortresses in the Middle Lim valley which belonged to the Hranić-Kosača family during the 14th and the 15th century. First mentioned in written sources in the mid-15th century, the fortress had a primarily strategic role, and controlled one of the key trading routes connecting the Adriatic with the Balkan hinterland – Dubrovnik Road. In 1465, the fortress was taken by the Ottomans and remained under their rule until the 19th century, when it was mentioned as a ruin. Beneath the fortress, there was a medieval settlement, whose remains are still visible in some parts of the modern village of Hisardžik. Among these is a medieval Church Ružica, probably built around the 13th century, which might indirectly point to the time of the establishment of the fortress.

Structurally, Mileševac belongs to a group of small hilltop fortifications adapted to the natural terrain. It consists of several main units: Upper Town, Lower Town, settlement plateau and entrance zone. The Upper Town with the citadel occupies the highest point, defended by a tall escarpe to the south-west. The Lower town lies some 15 m below, at the foothill of the escarpe, and is defended by a rampart and one tower. The settlement plateau is partially artificially modified, and levelled, with visible structures in the configuration of the terrain. The entrance zone is located at the lowest point in the south-eastern part of the fortress.

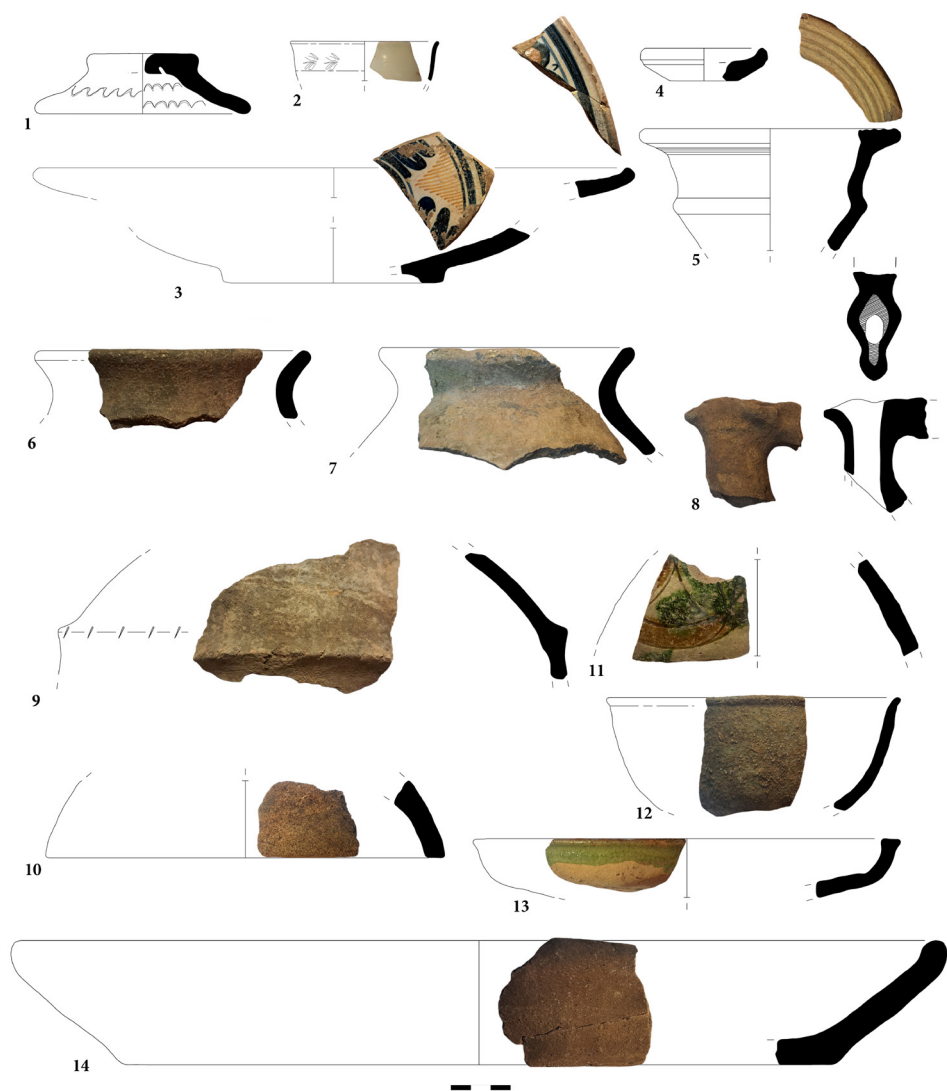
The first modest archaeological excavations were conducted during the conservation works undertaken at some of the walls during the 1970s.

The excavations undertaken during 2025 focused on test trenches in the Upper Town, settlement plateau, and entrance zone. Evidence suggested the presence of a water cistern by the main defensive tower, while remains of plaster floors indicated closed spaces in the central part of the citadel. Crenelations on the top of the escarpe provide insight into the original defensive structure.

The trenches at the settlement plateau revealed layers with indication of burning, and a certain amount of pottery was severely burned, which might point to some conflicts occurring during the Ottoman era.

A newly identified feature, a small observation post, was discovered on a rocky plateau at the point between the rampart of the Lower Town and the one surrounding the settlement plateau, with a significant viewshed area, especially at the entrance zone. The entrance zone was also only partially explored but revealed steps leading into the fortress.

The archaeological material was not abundant, consisting mainly of pottery, primarily dated to the Late Medieval and Ottoman times. Apart from pottery, pieces of Late Medieval banded armour plates were found mostly in the Upper Town. Other significant finds include a piece of Italian maiolica plate and a mould for casting decorative buttons.

T. I Фрагменти грнчарије са насеобинског платоа (1, 3, 6–9, 11–14) и улазне зоне (2, 4–5, 10) (цртеж и техничка обрада: А. Бранчић и И. Кајтез)

Pl. I Pottery fragments from the settlement plateau (1, 3, 6–9, 11–14) and the entrance zone (2, 4–5, 10) (drawing and technical processing: A. Brančić and I. Kajtez)